

ДРЖАВНА ТАЈНА И ТАЈНА РАТНА МАШИНА КОД ЖИЛА ДЕЛЕЗА

Игор Кршолица

„Идеја државне тајне се накнадно јавља и претпоставља присвајање ратне машине од стране државног апарат“ (МР, р. 352).¹ Покушаћу да објасним ову Делезову и Гатаријеву реченицу (преузету из фусноте *Хиљаду равни*) и да изведем неке њене консеквенце. Поново цитирам: „Идеја државне тајне се накнадно јавља и претпоставља присвајање ратне машине од стране државног апарат.“ Јасно је шта је у игрн у овој реченици: ради се о проблему *претпостављања*, те стога и *извођења*; идеја о државној тајни би могла да претпостави одређено деловање (операцију), и то деловање Делез и Гатари именују као „присвајање ратне машине од стране државног апарат“.

Уколико се осврнемо на контекст те реченице – подсећам, ради се о фусноти – шта читамо, на шта нас упућује ова фуснота? Читамо: „порекло тајне је у ратној машини, она је та која уводи тајну“ (МР, р. 352). У ове две реченице суочени смо са две тезе. Прва теза је да је порекло тајне у ратној машини, другим речима, да првобитни облик тајне упућује на ратну машину. Друга теза је да државна тајна отелотворује изведенни облик тајне, или другим речима, да идеја државне тајне претпоставља првобитни облик тајне. Прва теза изводи, dakле, статичку разлику између тајне и ратне машине и државне тајне; док друга формулише

¹ G. Deleuze & F. Guattari, *Mille plateaux*, Paris, Minuit, 1980, s. 645.

динамичко присвајање ратне машине од стране државе и промену која се подразумева у облику тајне. Видећемо да овај однос претпостављања или извођења не представља историјску тезу, нити да подразумева еволуционистичко становиште, већ проблем поставља на концептуалном нивоу и подразумева прецизну методу са циљем ослобађања апстрактних квалитативних модела који као полазиште имају конкретне случајеве. Једном речи: тајна се издига из ратне машине, и када, преузета од стране државе, постане државном тајном, она мења облик.

Изложио бих, узгред, како стоје ствари са концептом тајне у Делезовом корпузу. За Делеза, употреба концепта тајне је двоструко предодређена, и то на два различита – мада повезана – поља: у оквиру политичког поља превасходно кроз идеју о државној тајни, као и у оквиру психоаналитичког поља². У оба ова поља, за Делеза ће бити пресудно да обезбеди средства новог разумевања тајне, и то не тако што би се задовољио да државној или психоаналитичкој тајни одузме некакву доследност, нити да дисквалификује тајну као предмет ова два поља, већ да је далеко темељније концептуално *дисквалификује*. Ето зашто је, политички, идеја државне тајне реинвестирана као оно што произилази из тајне ратне машине коју би требало да опишемо. На тај начин се концепт тајне наметнуо као непосредна тема двојици саговорника, те полазећи од двоструке немогућности мишљења тајне као што то уобичајено чине политика и психоанализа, Делез је принуђен да створи оригиналан концепт тајне.

Пре него што почнем, објаснио бих најпре значење концепта државе и ратне машине код Делеза. (1) Оно што карактерише појам ратне машине³, како је дефинисана у *Хиљаду равни*, пре свега се тиче њене оспољености у односу

²Cf. „mala prljava tajna“ /*le sale petit secret*/, *Dialogues*, Paris, Flammarion, 1996, s. 58–59 ; *Mille Plateaux*, Paris, Minuit, 1980, s. 241.

³У дефинисању ратне машине ослонићу се на изванредан чланак који је написао Guillaume Sibertin-Blanc, „*Etat et généalogie de la guerre : l'hypothèse de la 'machine de guerre'* de Gilles Deleuze et Félix Guattari“, *Astériaon*, n° 3, septembre 2005.

на организацију државног апарата. Ратна машина би могла да се препозна у изразито различитим друштвеним облицима (уметнички покрет, тајна друштва, дејца удружења, верске заједнице), и у разноврсним областима (техничким, научним, уметничким, језичким, економским, верским, итд.). Ратну машину не „представља“ нешто што за свој предмет има рат, већ оно што постаје хетерогено у односу на државни апарат. „У оквиру тог поларитета државни апарат / оспособљеност држава, Делез, већ од 1973. године уводи израз ратна машина како би најавио 'непосредни политички проблем', који се тиче начина састављања група које су потребне у револуционарном деловању, који дакле не представља копију званичних облика одређене партије, који не подражава организацију државног апаратад⁴. Већ 1972. године, у предговору Гатаријеве књиге *Психоанализа и Трансверзалност*, Делез супротставља две врсте група: с једне стране, централизујуће групе које наступају путем „структурализације, тотализације и унификације“, на основу модела државног апаратад; док друге групе оперишу трансверзално и „[заверенички] у односу на тоталитет и хијерархије“⁵. На овај начин би се „револуционарни проблем данас, састојао у проналажењу облика спорадичних борби, који се не би нужно вратили у деспотску и бирократску организацију партије или државног апаратад. Била би то ратна машина која не би обновила државни апарат“⁶. Стога, уколико се сада вратимо на нашу почетну тезу, на то да тајна води порекло из ратне машине и да идеја државне тајне подразумева присвајање ратне машине од стране државног апаратад, шта тиме хоће да се каже? Дакле, каже се да је првобитно одређење тајне у оспособљеном односу према идеји државне тајне, и да оно прикрива одређени револуционарни потенцијал. Другим речима, поставши државном тајном, тајна постаје

⁴ Исто. Аутор се позива на Делезов текст: „Cinq propositions sur la psychanalyse“, *L'île déserte et autres textes*, Paris, Minuit, 2002, s. 389-390.

⁵ G. Deleuze, *L'île déserte et autres textes*, s. 277.

⁶ Исто, стр. 362.

предметом интериоризације (поунутрења) које чини да она губи своју политичку моћ хетерогености.

(2) Видели смо оно што одређује ратну машину, али шта је то што одређује државну организацију? Ради се о „апарату заплене“, јер он спроводи заплену хетерогених снага и производи „миље поунутрења“. Другим речима, било који државни апарат приступа хомогенизацији хетерогених снага како би успоставио друштвено поље одређено као средину /миље/ поунутрења. Ради се о издигнутој јединици која централизује, хијерархизује и тотализује односе моћи и претпоставља их на друштвеном пољу. Укратко, док се са једне стране ратна машина дефинише као тип организације помереног центра у којој не постоји хијерархија, са друге стране државни апарат функционише хомогенишући хетерогене снаге и производи одређену „деспотску поунутрену јединицу“ која блокира револуционарна дешавања, или могућност чисте разлике која се рађа са ратном машином.

Проблем се састоји у томе што Делез и Гатари разликују два модела тајне, државну тајну и тајну која проистиче из ратне машине. Мада, како то они претпостављају, први модел произилази из овог другог. Намера ми је да испитам тај асиметрични однос. Улог ове анализе је трострук. Прво, потребно је указати на специфични однос државе према тајни : држава производи тајну искључиво је одржавајући у границама које первертују њену природу. Друго, потребно је разумети модалитетете у складу са којима државни апарат организује опажање државне тајне: државни апарат функционише као државна тајна искључиво под условом да хијерархизује тајну у опажању, и у складу са праговима на основу којих је уређена комуникација. Треће, потребно је повезати идеју тајне са њеним револуционарним потенцијалом, који је увек спреман да минира организацију обликовану на државном апарату јер тајна вуче своје порекло из ратне машине – формално оспољење у односу на државни апарат – и у њега уводи чинилац напетости.

Доказати тезу о извођењу првобитног облика тајне састојало би се у показивању асиметрије тог покрета промене тајне, дословно, у томе да се прелаз из првобитног

облика у изведеном облику тајне не дешава на исти начин као када се прелази са изведеног на првобитни облик тајне. Показати асиметрију, дакле, подразумевада је потребно показати зашто првобитни облик тајне треба да буде назван првобитним, јер је заснован на логичком захтеву који оправдава ту разлику између првобитног/ изведеног. Та разлика је уочљива тек на различитим стадијумима тајне које Делез и Гатари развијају у два пасажа „Осме“ и „Десете“ равни из *Хиљаду равни*. Започећу тако што ћу преузети њихову типологију три нивоа тајне.

Три нивоа тајне

Тајна као завршен садржај и бесконачни облик

На првом нивоу, ради се о тајни која је дефинисана као *коначни садржај* или као скривена *Грађа*, која је стога и неопазива: али ви врло добро уочавате да је неопазивост тајне крајње релативна, јер иако чињенично неопажена, она је иtekако видљива у праву. Другим речима, ја увек могу да сазнам неку тајну, могу да је откријем, и онда када за њу не знам. Ради се дакле о садржају чије постојање треба да прикривамо, или да га чињенично претворимо у неопажено. Подразумевава се да је то и уобичајена концепција тајне: постоји нешто – неки садржај – који нам није познат, који је скривен или који бисмо могли да откријемо или да га сазнамо.

Али постоји и други ниво тајне. Тада други ниво тајне је *бесконачни облик тајне*. Шта то значи? Разумели смо оно што је коначни садржај тајне, оно што је њена грађа: то је уобичајени назив за тајну, оно што она представља. На пример, за неку тајну из детињства: за трауматизам који се десио у мом детињству. На том месту, грађа тајне не би била ништа друго него садржај трауматизма (видео сам родитеље у тренутку док су водили љубав). Када бисмо упитали „шта се десило?“, одговор би се састојао у грађи која би могла да се опише, одреди: ето то је то, то је моја тајна. Али облик тајне, шта значи облик тајне?

Ево једног примера. Једна влада одлучи да одређене

информације класификује као „top secret“. Бушова администрација захтева да се као тајна сачува стварни мотив ирачког рата: није био циљ успостављање демократије у Ираку већ да се пре свега очува контрола над резервама нафте. Могли бисмо ипак рећи да у овом случају није пресудан садржај већ облик тајне, односно, да је важна чињеница да постоји одређена тајна. Тајна чак не мора ни да има неки конкретни садржај (одређену тајну информацију) већ „напросто“ само облик (тајна више није одређени садржај већ сам облик који раздваја државни апарат од грађана). Оно што је значајно од тог тренутка када тајна има само облик јесте забрана која се надвија над тајном те тиме омогућава нагомилавање моћи. Ова анализа се придржује једној паралелној анализи, једном чланку посвећеном политичкој теорији тајне⁷ у коме Jean-Pierre Chrétien-Goni развија сличну идеју:

„Комуникативни садржај коначно је изгубио на значају како би утемељио тајну; сам по себи он постаје чист чин одвајања и то не људи у односу на суверена, већ у односу на садржаје информације. Небитно је о чему се ради, оно што је важно јесте да постоји тајна, да постоји операција моћи у односу на садржаје информације. 'Оно што је пре свега тајно, јесте сазнање о томе шта јесте тајна и шта она није.' Може се десити да је садржај који би требало да буде отворен сасвим беззначајан.“⁸

Он потом наводи Хегела, који у тексту "Дух хришћанства и његова судбина", каже „како се Помпеј крајње зачудио када се приближио срцу храма, средишту обожавања [Јевреја, где се надао да ће уочити биће за које се претпоставља да је предмет њиховог дивљења]; ушавши у тајно скровиште изневерио је сва своја очекивања, јер је то биће открио у виду празног простора“⁹.

⁷ J.P. Chrétien-Goni, „Institutio arcanae. Théorie de l'institution du secret et fondement de la politique“, C. LAZZERI & D. REYNIE (dir.), *Le pouvoir de la raison d'Etat*, Paris, PUF, 1992.

⁸ J.P. Chrétien-Goni, s. 152-153.

То је dakле пример прелаза коначног садржаја тајне у бесконачни облик уз помоћ кога се открива служба државне тајне. Служба/функција тајне је у миого мањој мери тек просто скривање садржаја и него што је произвођење и обнављање државне моћи која се на тај начин отелотворује. У ствари, како што то каже Chrétien-Goni, оно што преостаје више није грађа тајне већ чињеница да тајне уопште има, јер она представља јемство најомилавања моћи, или усамљивање суверена-десница, кога Делез и Гатари називају „сивом емиџијом“ (MP, p. 356).

Али, то нас неће навести да поверијемо да је државна тајна пре на страни облика тајне, него на страни њеног садржаја. Рећи ћемо радије да она игра на две табле: јер, извесно је, државна тајна се заиста тиче неких тајних садржаја (проверљивих досијеа, досијеа војне тајне, на пример). У исто време, државна тајна се не мери само на основу свога садржаја (ове или оне информације), већ и на основу облика који обезбеђује централизацију, изолацију и концентрацију државних моћи. Државна тајна, dakле, обухвата ова два нивоа тајне: увек постоје тајни садржаји, али они који могу да се превазиђу у свом облику – у том случају је тајна информација сама по себи мање важна од њеног постојања; мада, наспрот томе, сам облик тајне је недовољан да би постојала државна тајна, јер је ипак потребно да постоји нешто тајно како би оно могло да произведе неки стварни учинак.

Тајна као покретна линија

Пређимо сада на трећи ниво, где не постоји ни грађа, нити облик, већ чиста покретна линија. „На том месту тајна достиже последњи стадијум: њен садржај је молекуларизован, за време док јој се облик разграђује како би постао чиста покретна линија, њен садржај постаје молекуларан.“ (MP, p. 355) Не ради се само о грађи која се разлаже, већ је и облик доведен у питање. У прва два стадијума је тајну увек могуће открити или издати – било

* Исто, стр. 153.

да се ради о садржају који може да буде описан, или о празном облику (средиште јеврејског храма). Насупрот томе, када она достигне трећи стадијум, више неманичега што би било тајно: „ту ми више немамо ништа тајно“, пише Делез, „више неманичега што се крије. Ми постаемо тајном, скривамо се чак и онда када било шта што радимо, радимо у сред дана и обасјани светлошћу.“ (D, p. 58).

Видели смо да државна тајна подразумева и операцију одузимања¹⁰. Али, са ове тачке гледишта, свакако није у питању да се тајна мисли путем одузимања, скривања или маске. Делез и Гатари то јасно назначају у низу формулација: „Неки би могли да говоре, да ништа не скривају, да не лажу: они су тајновити у транспарентности, непробојни као вода, уистину неразумљиви, док неки други имају увек неку тајну која процури, без обзира што је обезбеде иза дебелог зида или је издигну до бесконачног облика.“ (MP, p. 356). „Ништа више немамо да скривамо и зато не можемо ни да будемо ухваћени“ (MP, 241). Из ове разлике произилазе два начина на основу којих би могла да се разматра идеја транспарентности. Понекад транспарентност упућује на обзнањивање одређеног чина. Она тада обележава оно што је опазиво у чињеницама и унутар права, док се државна тајна одређује путем скривања, и у односу на ту транспарентност коју онда на исти начин замрачује. И управо се на њу и позивају противници државне тајне која би требало да оспорава настојање за транспарентношћу деловања државе, или настојања за обзнањивањем тих чинова. Понекад се – а то би овде био случај, на трећем стадијуму тајне – транспарентност заснива на ономе што је неопазиво унутар права, и дакле, исход разлике између оној што јесте и што није јавно. Била би то онда тајна ратне машине која стога нема шта да скрива и не прибегава скривањима, већ је транспарентна и непробојна попут

¹⁰ Хана Арендт је у тексту „Истина и политичко“ написала да „било која влада мора да класификује одређене информације, да их изузме из јавности, и да се онај који открије такве аутентичне тајне увек сматра издајником“. H. ARENDT, „Vérité et politique“, *La crise de la culture*, Paris, Gallimard, 1972, s. 300. (Подвукao И.К.).

воде. Укратко, у првом случају транспарентност одређује могућност опажања док је у другом доводи до крајних граница.

Била би грешка веровати да у ова три стадијума тајне имамо посла са одређеном статичком типологијом, или са трима независним и неповезаним одређењима тајне. Могли бисмо да упамтимо две ствари. Прва је да постоји динамика тајне, неодвојива у односу на њена одређења: динамику чини прелаз са једног на други, а потом на трећи стадијум тајне и обрнуто. И видећемо да се ради о њеној сушишинској повезаности сатајном, да тај однос подразумева лојички примат преће стадијума у односу на преостала два. Друго, могли бисмо да запамтимо да ова типологија подразумева диференцијалну методу. Надахнута Бергсоном, диференцијална метода се не би састојала у потрази са пореклом феномена (на пример, пореклом тајне), већ би „обрађивала уређења, заправо, одређивала диференцијалне ирше на основу којих би се видело да неки елемент формално припада, или не припада, одређеном уређењу“. (MP, р. 500) Од тог тренутка, није више питање да ли тајна вуче своје порекло из ратне машине или из државног апаратса – чак и ако уводно питање изгледа као да на то упућује. Много је већи проблем да се одреди на који квалификујући модел упућује овај или онај стадијум тајне: да ли упућује на модел ратне машине или на онај државног апаратса. На тај начин, типологија тајне обухвата истовремено једну динамику и једну диференцијалну методу.

Динамика тајне и диференцијална метода

Двослука лојика Шајне: урушавање-удевање и ширење-ушицај

„Динамиком“ тајне називам покрет који надахњује садржај тајне, који је с једне стране молекуларизује на рачун њеног облика, и разлаже је у чисту покретну линију – и наспрот томе, покрет који своди покретну линију на бесконачни облик како би је поново вратио у коначни садржај. Управо је та динамика асиметрична, јер изискује једно првобитно

и друго изведенено стање тајне. Овде ћу се ослонити на чланак Chrétien-Goni-ja о институцији тајне,¹¹ који сам већ поменуо. Сам Chrétien-Goni се ослања на књигу о тајни *Masa i moć* (Masse und Macht) Елијаса Канетија и потврђује у чланку да је могуће описати деловање тајне у складу са две логике. О којим се логикама ту ради? С једне стране се ради о логици урушавања, чија је крајња фигура заборав заборава, док се на другој страни ради о логици ширења, са крајњом фигуром јавне тајне.

У логици урушавања, поседник тајне је увлачи у најдубље поноре свога бинђа, до те мере да је и сам заборавља, заборављајући је на тај начин и за другога. Тајна као да је прогутана: урушавање тако обележава заборав за којим следи заборав заборава. Канети нас подсећа на пример Филипа Марса, миланског војводе из XV века и пише: „добија се утисак да он жели да задржи тајну само за себе [...] осећа да га привлачи облик тајне која се штити у унутрашњој тами његовога тела [...]; у самом забораву“¹². На делу је фигура суверена која је у потпуности непробојна: непробојна је јер и не постоји више оно у шта би могло да се продре.

Код Канетија, међутим, не наилазимо на логику ширења, мада он допушта да тајна у себи прикрива неку дељиву или расточиву моћ. Начин ширења, који се на исто тако специфичан начин односи на тајну – ради се о „затвореном ширењу“, по речима Chrétien-Goni-ja – спроводи се путем забрављивања заклетве: тајна се открива како је више не бисмо поновили. Ето зашто, супротно од поверења, издаја као кршење заклетве представља њено нераздвојиво наличје. И тајна постоји само умери у којој постоји и издаја, или откриће; све до тренутка када се тајна истопи у јавном простору, и истим покретом истопи сам јавни простор јер више ничега нема што би могло да га ограничи:ничега више нема тајног што би могло да се супростави објављивању.

¹¹ J.P. Chrétien-Goni, „*Institutio arcanae. Théorie de l'institution du secret et fondement de la politique*“, C. Lazzari & D. Reynié (ur.), *Le pouvoir de la raison d'État*, Paris, PUF, 1992.

¹² E. Canetti, *Masse et puissance*, Paris, Gallimard, 1966, s. 311-312.

Две логике, унутрашњег урушавања и оспољеног ширења, обележавају у својим крајњим фигурама тачку у којој се унутрашње и спољашње спајају, у којој једна логика прелази у другу и обрнуто: унутрашњост као најудаљенији простор (зaborав заборава, потпуни заборав) и спољашњост као најближи простор (јавна тајна где више ништа није јавно), међутим обе остају притом недоступне, и то у прву недоступне. Ето зашто „[логика ширења] може да изгледа да је у супротности у односу на садржај појма тајне, али то је истина само у случају да она представља, у крајњем случају, чисто ширење; приметићемо узгред да је, коначно, и друга логика исто тако у противречности у односу на саму идеју тајне: гутање тајне представља по себи тренутно поништавање тајне коју би требало сачувати. *Било да је разирађена у себи или да је разирађена у свима, и једна и друга логика представљају две ограничено перспективе.* Ето зашто може и да се каже да је тајна утрађена у систему у коме се ове две логике комбинују.“¹³

Доведене до крајњих граница, ове две логике делују као да су у противречности са идејом тајне пошто и теже њеном разлагању. Па ипак, оне су у противречности у односу на тајну искључиво ако је тајна одређена на основу свог садржаја или облика – односно на основу неке чврсте унутрашњости. Доведене до крајњих граница, две логике пре свега откривају тачку у којој тајна достиже своје првобитно стање течне покретне линије, када се она више не односи на нешто – на неки одређени садржај или чисти облик – већ је разграђена у чистој оспољености, у чистом постајању које нас упућује на ратну машину. Такво трансформисање тајне описује промену модела, дословно, прелаз модела из поунутреног облика – завршеног садржаја или бесконачног облика – упућујући на државни апарат, на модел у оспољеној средини, мобилишући елементе ратне машине (не постоје више ни облици ни тајни садржаји, већ постоји само чиста линија промене, постајање које се не позива на било које биће).

¹³ J.P. Chrétien-Goni, s. 149. (Подвукao И.К.)...

Диференцијална метода

Типологија тајне обухвата диференцијалну методу конструкције два модела. Делез и Гатари не формулишу историјску тезу потврђујући да тајна своје порекло вуче из ратне машине. Они пре свега преводе концептуално настојање. Ово концептуално настојање упућује на обликовање концепта ратне машине, дословно, од формалног оспољавања одређених стварних процеса до модела централизованог и хијерархизованог државног апарата. Делез и Гатари приступају систематизацији хипотезе на два начина: једна систематизација је аналитичка (јер се бави разликом између ратне машине и државног апарат), док је друга синтетишћа (јер описује присвајање ратне машине од стране државног апарат). Оно што је за нас овде значајно јесте да синтетишћа серија открива асиметрију односа два апстрактна модела (јер нису истоврсни): начин на основу кога државни апарат присваја ратну машину, и начин на основу кога ратна машина може да произведе државни апарат¹⁴. Другим речима, покрет на основу кога државни апарат преузима и институционализује револуционарно деловање није у симетрији са покретом на основу кога једна револуционарна група производи накнадно централизовану и хијерархизовану организацију засновану на моделу државног апарат. Прва операција описује модалитет на основу кога државни апарат успоставља и обнавља своју конкретну административну моћ контроле и репресије друштвеног поља, док друга описује тачку у којој се ратна машина претвара у државни апарат и, дакле, губи формалну оспољеност која ју је одредила.

Асиметрија овог односа представља предуслов интелигibilnosti почетног одређења: „Идеја државне тајне се

¹⁴ На тај начин, с тачке гледишта иомологије, Делез и Гатари пишу да „један такав облик оспољености за мишљење свакако није у симетрији у односу на облик поунутрења. Строго узевши, симетрија би постојала искључиво између полова или различитих исходишта поунутрења. Али облик оспољења мишљења [...] никако не представља неку *grupu sliku* која би се супротставила слици државног апарат. Насупрот томе, ради се о сили која уништава слику и њене копије.“ (MP, s. 467).

накнадно јавља и претпоставља присвајање ратне машине од стране државног апарата" (MP, p. 352). Она нам дозвољава да разумемо да се не ради о историјској тези већ о концептуалном становишту које је, на бергсоновски начин, постављено на асиметрији два квалитативна модела. Укратко – понављам то – реченица Делеза и Гатарија о тајни у мањој мери формулише тезу о историјском пореклу тајне колико формулише и тезу о оспољености и логичкој премоћи трећег стања тајне у односу на остала два стања.

Хтео бих сада кратко да објасним зашто од три стања тајне (свршени садржај, бесконачни облик и чиста покретна линија), Делез и Гатари потврђују концептуалну премоћ и оспољеност трећег стања. Зашто, у ствари, може да се каже да треће стање садржи иманентни крај динамике тајне, као што је то већ наговестио пасус о граници логика урушавања и логика ширења? Навешћу реченицу из *Хиљаду равни*: „Тајна је дефинисана као садржај који је сакрио свој облик на рачун простог садржитеља, она је неодвојива у односу на два покрета који би могли случајно да прекину њено трајање или да је издају, мада ти покрети су штински представљају део ње: нешто мора да исцуре из кутије уколико је она пробијена или полуотворена.“ (MP, p. 352) Та динамика је суштинска јер је неодвојива, рекли смо, од тајне као садржаја и као облика, у мери у којој не постоји тајна која не би могла да буде обелодањена или издана. Логички захтев за премоћ трећег облика тајне произилази из овог суштинског односа. Уколико бисмо дефинисали тајну пошавши од њеног поунутреног облика (коначног садржаја или бесконачног облика) не бисмо могли да разумемо зашто је она суштински покренута на основу тих покрета (урушавање и ширење) који над њом не делују као случајности. Да би се мислила инхерентна динамика тајне, требало би установити – управо то и представља концептуални захтев – премоћ њеног трећег стања у односу на преостала два, на месту на коме тајна достиже потпуну транспарентност и подразумева мобилизацију једног другог апстрактног модела, ратне машине. Формулисаћу ово још директније: како би се објаснило зашто суштински може да буде издана, зашто увек може да буде спозната, требало би

најпре одредити тајну као покрет разградње, као издају.

Али стварни интерес ове концептуалне предности није у толикој мери извесна онтологска хијерархија коју он подразумева колико је то формална оспољеност два апстрактна модела које покреће. Ова оспољеност припада ратној машини и државном апарату. Како би доказали ту оспољеност, Делез и Гатари, упућују на политичке праксе које у мањој мери циљају на задобијање државне моћи или на конструкцију једног државног апата, колико теже да извреднују хетерогену моћ било ког државног апата као таквог, односно, моћ промене или метаморфозе произашлу из ратне машине. Шекспиров Ричард Трећи је у том смислу Делезов омиљени пример. Делез се позива на разлику између државног апата и ратне машине како би у Шекспировој драматргији супротставио две врсте краља: државничкој лози „добрих краљева“ он супротставља лик Ричарда Трећег:

„Исто тако бисмо могли да се присетимо Шекспирових краљева: чак ни насиље, убиства и перверзије не спречавају државничку лозу да обликује 'дobre краљеве'; али провлачи се ту један онеспокојавајући лик, Ричард Трећи, који на самом почетку најављује своју намеру да поново створи ратну машину и да на тај начин наметне своју лозу (изопачену, лукаву и издајничку; он се позива на 'тајни циљ', на нешто сасвим другачије од освајања државне власти [...]). (MP, p. 438).“

Или на још једном месту:

„Ричард Трећи, пакосник, лукавац, коме је идеал да све изда [...]. Разлика у односу на остale Шекспирове историјске драме: краљеви који варају како би се домогли власти, убице ипак постају добри краљеви. Јер су државници. Ричард Трећи долази издалека : његове намере [...] не произилазе из државног апата већ из ратне машине. [...] Од самога почетка он то и каже, када говори о тајном пројекту који бесконачно превазилази освајање власти. (MP, p. 158).“

Али, не можемо се задовољити статичком разликом између ратне машине и државног апаратса, између ратника и државника, како бисмо на основу тога закључили да постоји формална оспољеност. Ради се о мишљењу које треба да крене од апстрактне разлике између два модела, од њихових конкретних и актуелних међуделовања, као и од напетости која их супротставља. У том смислу, Делез и Гатари пишу, готово у облику упозорења:

„Држава јесте суверенитет. Али суверенитет влада само над оним што је у стању да интериоризује (поунутри) што је у стању да местимично присвоји. [...] Облик-држава, као облик поунутрења, има склоност да се обнавља, идентично у односу на самога себе уз помоћ својих варијација [...]. Али облик оспољења ратне машине чини да она постоји само у сопственим метаморфозама [...] које држава може да присвоји тек успутно. Оспољеност и поунутреност у једном непрестаном интерактивном пољу не треба мислiti кроз појмове независности, већ кроз коегзистенцију и конкуренцију ратних машина у непрестаној метаморфози и идентичних државних апаратса. (MP, pp. 445-446).“

Неколико ствари бисмо могли да запамтимо из овог упозорења. Најпре, начело интеракције (међусобног деловања) или коегзистенције која упућује на поменуту диференцијалну методу: ослобађање од апстрактних модела, идеалних и типских врста, које функционишу као полови у анализи конкретног случаја. На пример, у једној истој групи авангардних уметника разликоваће се линија хијерархизације (оних који теже моделу државног апаратса) и линија креације и промене (која упућује на ратну машину). Надаље, могли бисмо да очувамо суштински однос који сваки облик-држава спроводи, и то као облик поунутрења, са својим споља.¹⁵ Успостављање и обнављање овог облика зависи од његове способности да мења и хомогенизује хетерогене снаге споља које та способност подразумева. Укратко, држава као еминентна суверена јединица влада само над оним што је у стању да поунутри, обједини, централизује или хијерархизује. Другим речима,

њена власт је у стању непрестане напетости у односу на могућност револуционарне мутације ратне машине. Јер тајна ратне машине има изванредну могућност мутације у односу на оно што је држава у стању да поунутри. Хтео бих сада да испитам ту напетост између два пола тајне.

Државна тајна и издаја

Најпре смо видели да трострука типологија тајне упућује на два модела, са једне стране на државни апарат и са друге на ратну машину. Исто тако смо видели да се интерес типологије није зауставио само на статичкој разлици коју је обухватио. Подједнако је – пре свега – почивао на асиметричном динамичком односу коју је та типологија обрадила на основу различитих фигура тајне. Коначно, асиметрични однос два модела – ратне машине и државног апарата – дозвољава теоризацију њихове конкретне интеракције која би требало да обезбеди елементе промишљања односа према тајни државног апарата и према ратној машини. Желео бих да проблематизујем ту интеракцију на два нивоа. На првом месту путем *организације опажајности*: док ратна машина проналази одређену тајну у својој невидљивости, државни апарат организује опажајност тајне, без обзира што се моћ те организације нужно сучава са својом сопственом границом: са издајом. На другом месту, хтео бих да покажем да издаја *представља хоризонт тајне*: јер она описује оно што суштински превазилази државну тајну, јер фигурира као елемент који није тотализујући, док ратна машина производи тајну као своју специфичну операцију.

¹⁵ Овај однос Делез и Гатари наглашавају у „Деветој равни“ („Микрополитика и расцепкавање“) када анализирају центре моћи. На тај начин развијају три аспекта анализе центра моћи: њену зону моћи, њену зону неподељивости и зону немоћи. Зона немоћи упућује на ток „који не може да се промени, који не може да се контролише нити да се одреди“ – додају они – у складу са начелом иманенције – „сваки центар моћи из дна своје немоћи увек извлачи своју моћ“. (MP, s. 276).

Организација опажајности тајне од стране државног апарат

Видели смо да државна тајна делује путем одузимања: она одузима од опажаја или од јавног знања о било којој чињеници. И да тајна постоји само уколико постоји могућност да она може да буде обелодањена. На основу тога, *држава не укида јавну опажајност тајне већ је организује*. Док ратна машина настоји да допринесе неопажајности тајне, државни апарат уређује њену опажајност између два прага неопажајности: између тајне која је премало позната (у себи већ разложена) и тајне која је превише позната (у свима разложена). Државна тајна упућује на два повезана прага опажања. Преузимајући елементе анализе из *Дијалога* и из *Хильаду равни*, могли бисмо да развијемо више различитих прагова који се шире из једног центра.¹⁶ Пре свега суверена, врхунског чувара државне тајне: он је Центар, Владар који око себе ствара празан простор (у складу са логиком урушавања, као у случају Сталјина) или који је исто тако окружен дворском свитом поверилика и посвећеника; потом, управо та свита има приступ тајни, што одговара елементима који припадају Храму или Палати, са својим свештеницима и својим бирократама; затим, постоје чувари тајне који немају нужно и сами приступа тајни; коначно, постоје и они који немају приступ тајни, који се налазе на спољним круговима, све до издајника који открива тајну и који тиме прекида хомогеност система, дестабилише организацију државне тајне која је дефинисана у концентричним круговима. Унутрашња организација опажања почива, по Делезу, на поретку варалице, и он га супротставља поретку издаје. Док варалица упућује на освајање власти или на конституисање државног апарат, док варалица барата са тајном само да би обновила или освојила државну моћ, издаја пак уводи одређени коефицијент промене у структури успостављене моћи. „Издајник је у свету владајућих значења и успостављеног поретка сасвим

¹⁶ Cf. *Dialogues*, 1996, s. 128; *Mille plateaux*, „Sur quelques régimes de signes“, s. 146.

различит у односу на варалицу: варалици је намера да присваја одређена обележја, или да осваја неку територију, или чак да успоставља нови поредак" (D, p. 53).

Издаја као хоризонт Тайне

Завршићу тако што ћу покушати да покажем – ослањајући се на анализе Делеза и Гатарија – да је издаја хоризонт тајне. Јер је управо статус издаје оно што на неки начин супротставља државну тајну у односу на тајну ратне машине. Могло би се рећи – заједно са Делезом и Гатаријем – да државна тајна, по својој природи, омогућава издају како би је још боље искључила. Насупрот томе, ратна машина суштински утиче на издају и на тај начин уводи могућност уништења државног апаратса.

Зашто државна тајна суштински има део који је везан са издају? Одговор почива и у врсти тајне какву представља државна тајна, дословно у њеном облику поунутрења. Издати државну тајну, јесте оспољити тајну, скинути маску, отворити кутију, пробити тајну. А издаја државне тајне представља „велеиздају“ јер издајући садржај тајне она издаје – у смислу у коме она открива – само функционисање централизоване и концентрисане државне моћи. Од тог тренутка, издаја се налази у двосмисленом положају: истовремено је неизбежна и неподношљива. Неизбежна је, јер је у структури државне тајне заветовано да она буде издана. Неподношљива је, јер је учинак моћи тајне уништен оног тренутка када је тајна издана. Те се тако и сама издаја удваја, уколико следимо анализу коју су предузели Делез и Гатари у вези са два покажничка овна предводника из *Шарој завешта*. Са једне стране, постоји издаја која преостаје унутар функционисања државе као нечега што је подноси: она је, dakле, нешто попут „првог корака пред искључењем“. (MP, p 146) То је фигура првог овна покажника, жртвованог овна, који обележава и домет суверене моћи на месту на коме је издајник поданик државне моћи као неко ко је оспорава те је стога од ње и кажњен. Али би, с друге стране, издаја могла да достигне неподношљив праг раван државној моћи: она тада више не

отелотоворује само границу коју подноси облик-држава, већ и праг који превазилази њену могућност поунутрења, те је држава стога у обавези да је искључи обележивши је као негативну, како би тиме отклонила сопствено уништење. То је фигура другог овна покојника, овна предводника, који је прогнан у пустињу као онај који у себи носи све што је најгоре. Уколико први облик издаје још увек сам по себи није негативан, јер не превазилази државну моћ, други је нужно обележен негативно, „осуђен као оно што превазилази [њену] моћ“. (MP, р. 147) Ради се о „линији пребега једног система, која би требало да буде прецртана, искључена, обележена са негативним знаком, на чијем месту се налази нека врста овна предводника, обрнуте слике владара, а чија је улога да с времена на време у себе покупи све оно што прети или прља функционисање машине.“ (D, р. 128) Ован предводник је исто тако комуниста у време „лова на вештице“ односно дисидент у доба стаљинистичког поретка. Данас би то могао да буде ма који човек – терориста – увек у стању да прети миру терора, светској безбедности.

Међутим, управо је *негативна* издаја оно што у себи подразумева ратна машина, и што прима позитивно обележје у свом семиотичком поретку. Отелотоворена тајна у ратној машини ослобађа издајника од његове негативне зависности у односу на државни систем. Она је на тај начин наводи на трансформацију, јер издајник више није описан као изопштен из система већ он представља функцију која нужно чини да се од тог истог система бежи: он више не представља хомогенишућу моћ система, већ, насупрот томе, представља позитивну моћ која производи различитост и промену. Ратна машина све издаје јер разлаже било који садржај и било који облик. Зато и кажемо да она суштински функционише као издаја и приписујемо јој, од сад па надаље, позитиван статус. Државни деспотски поредак је већ „уцртао једну линију пребега [...]; а да је управо та линијачинила да перспектива има негативну вредност, и учинила да предводник побегне. Рећи ћемо сада да та линија прима на себе позитивни знак, да је она у ствари заузета и да је праћена“. (MP, р. 152) Сетимо се

случаја Ричарда Трећег: уколико тајне завере, лукавства и стратегије „добрих краљева“ производе државне тајне, „тајна намера“ Ричарда Трећег нема ништа од државне тајне, већ је у прилици да све издаје: функционисање власти, хијерархију и однос према женама (на пример његов однос према леди Ани); у том смислу, он прави ратну машину пре него што покреће државни апарат и што је његово деловање тајно. „Ричард Трећи не жели напросто власт, он жели издају. Он не жели да освоји државу, већ подешеност ратне машине.“ (D, p. 53) Пошто се постојање издајника подразумева у ратној машини, он може да се појави у било ком тренутку у систему тајне. Од тог тренутка, фигура издајника, другим речима, могућност да се избегне из система више није случајна или неизвесна, већ апсолутно нужна у самом систему тајне пошто је он и претпоставља. Издаја на тај начин прикрива револуционарну моћ која уводи линију пребега у било коју организацију моћи која је обликована на основу државног апарата. Она представља прекорачење, не-тоталишући елемент државног апартата. На тај начин, требало би рећи да било које деловање које спроводи ратна машина, које се отвара ка револуционарним потенцијалима, да оно отелотворује неки облик издаје, односно да оно скида маске, пробија и отвара кутије, разграђује хијерархије, чини да централизовани системи пузaju, али не са циљем да произведе неки други систем, да обнављају државни апарат, иако, увек постоји ризик да се то и догоди.

Сажетак

Текст проналази своје полазиште у једној белешци из *Хиљаду равни*, где Делез и Гатари указују на идеју да тајна своје порекло не налази у државном апарату већ у „ратној машини“, уништавајући једним ударцем привидну хомогеност између тајне и државног апартата.

Ова теза произилази из логичке нужности на основу које тајну не треба више одређивати, полазећи од становишта да се ради о скривеном садржају (увек видљивом у праву). Представљање тог логичког настојања, чији је улог овде тростврд, дозволиће одређивање једног првобитног облика и једног изведеног облика тајне:

- 1) Указујући на специфични однос државе према тајни : држава производи тајну одржавајући је искључиво у границама које првертују њену природу;
- 2) Разумевајући модалитетете на основу којих државни апарат организује опажање државне тајне јер државни апарат функционише као државна тајна искључиво под условом да је и хијерархизован управо путем опажања, у складу са праговима на којима је уређена комуникација;
- 3) Повезујући идеју тајне са њеним револуционарним потенцијалом, увек спремним да минира организацију државног апартата : јер тајна вуче своје порекло из ратне машине – која је формално изван државног апартата – и у њега уводи чинилац напетости.

Igor Krtolica

**SECRET D'ÉTAT ET MACHINE DE GUERRE
SECRÈTE CHEZ GILLES DELEUZE**

Résumé

Cet article trouve son point départ dans une note de Mille plateaux, où Deleuze et Guattari suggèrent l'idée que le secret ne trouve pas son origine dans un appareil d'État mais dans la « machine de guerre », ruinant du même coup l'apparente homogénéité entre le secret et l'appareil d'État.

Cette thèse découle de la nécessité logique de ne plus définir le secret à partir de la position d'un contenu caché (toujours perceptible en droit). L'exposition de cette exigence logique permettra d'assigner une forme primitive et une forme dérivée du secret, dont l'enjeu est ici triple : (1) montrer le rapport spécifique de l'Etat au secret : l'Etat ne produit du secret qu'en le maintenant dans des limites qui pervertissent sa nature ; (2) appréhender les modalités selon lesquelles l'appareil d'Etat organise la perception du secret d'Etat : l'appareil d'Etat ne fonctionne au secret d'Etat qu'à condition d'en hiérarchiser précisément la perception, selon des seuils dont la communication est réglée ; (3) connecter l'idée de secret à sa potentialité révolutionnaire, toujours susceptible de miner l'organisation d'un appareil d'Etat : parce que le secret a son origine dans la machine de guerre – qui est formellement extérieure à l'appareil d'Etat – et il introduit dans celui-ci un facteur de tension.